

Лекція 1. Сучасний світ: тенденції та проблеми розвитку

План:

1. Концепція посткапіталістичного суспільства П. Дракера. Теорія інформаційно-мережевого суспільства Кастелса. Постмодерніська версія суспільства Ж. Бодріяра, П. Бурдьє, Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі

2. Філософія глобалізму. Поняття глобалізації. Соціально-політична, соціально-економічно, соціокультурна глобалізація. Концепція «Конфлікту цивілізацій» С. Хантінгтона.

3. Глобальні проблеми сучасності. Екологічні проблеми сучасності в системі менеджменту.

4. Проблема розвитку суспільства в контексті сучасного розвитку: концепція другого демографічного переходу.

1. Початок 1990-х гг. можна позначити як початок нового етапу у розвитку ідей постіндустріалізму. Перш за все, це пов'язано з тими змінами, які відбулися в розвитку сучасної індустріальної цивілізації. Зокрема в 1991 р в США вперше витрати на придбання інформації та інформаційних технологій перевищили витрати на придбання виробничих технологій і основних фондів. Зростання обсягів інформаційної складової був настільки стрімкий, що до початку 1995 р в американській економіці близько трьох чвертей доданої вартості всього промислового виробництва створювалося за допомогою інформаційних технологій.

У тому ж 1995 року загальна кількість придбаних в США комп'ютерів (16,5 млн. Шт.) Вперше перевищила кількість придбаних автомобілів або телевізорів. Таким чином перехід до інформаційного суспільства став набувати характер реальної перспективи і навіть неминучою нагальної потреби. Фахівці в галузі соціології, політології, економіки виявилися перед завданням сформулювати нові перспективи розвитку економічних і соціально - політичних систем в умовах реального функціонування технологій інформаційного суспільства та формування інформаційної економіки.

П.Дракера опублікував в 1995 р книгу «посткапіталістическом суспільство», в якому виклав свої погляди на стан і перспективи розвитку західної цивілізації.

У концепції Дракер співвідносить прогрес з трьома етапами зміни ролі знання в суспільстві:

- Перший етап пов'язаний із застосуванням знань для розробки знарядь праці, технологій та організації промислового вироб-ва;

- Другий етап - застосування знань до процесів організованою трудової діяльності;

- Третій (сучасний) етап характеризується тим, що знання стає осн.умовієм виробництва і «знання є основною умовою для виробництва знання».

Зміна значення знання, призвело до того, що знання стало сьогодні осн. умовою виробництва, при цьому земля, робоча сила і капітал придбали другорядне значення.

«Посткапіталістическом суспільство» П. Друкера. В широко відомому серед менеджерів праці «посткапіталістическом суспільство» П. Друкера (1976) зроблена інша спроба визначити лінії вододілу всередині сучасних суспільств. Хоча П. Друкер не надавав спеціальної уваги інформаційно-комунікаційним технологіям, він підмітив іншу суттєву особливість розвитку пізнього капіталізму. По суті він помітив зародження основ економіки знань. Відзначаючи підвищення ролі управлінців, найманих працівників, зайнятих у сфері інтелектуальної праці, дослідників та інших представників академічної сфери П. Друкер звернув увагу на появу соціального шару працівників знання (knowledge workers). Пильний погляд австрійського дослідника, який створював свої численні роботи з проблем управління в США, зумів навіть виділити підгрупи в цій численній соціальній групі. За П. Друкеру, основний

конфлікт сучасного суспільства - це не конфлікт між працею і капіталом, між власниками і невластниками в матеріальній сфері, як вважав К. Маркс. Основне протиріччя розділяє виробників інтелектуального продукту і тих, хто цей продукт експлуатує і застосовує в економіці. Іншими словами, мова йде про конфлікт між менеджерами і інтелектуалами, що сьогодні стає однією з найбільш актуальних і болючих проблем сучасного суспільства.

Сучасні проблеми, викликані прогресом ІКТ і перетворенням медіаконтенту в самостійний ринковий продукт, не обмежуються тільки названими вище. В даний час диспропорції сучасного розвитку групуються навколо трьох типів проблем:

— Надмірність інформації: в результаті прогресу ІКТ сучасні медіасистеми пропонують широкий вибір медіатоварів і медіауслуг, тому рядовому споживачеві стає все важче знаходити і вибирати необхідну інформацію.

— Комерціалізація інформаційного простору: нові електронні послуги, пропонувані кабельним і супутниковим ТБ, Інтернетом, мобільними операторами, мають яскраво виражений комерційний характер; це безпосередньо впливає на подальшу комерціалізацію старих ЗМІ; пропозиція розваг та ігор починає переважати над пропозицією інформації і знань.

— Нерівномірність доступу до ІКТ і новим інформаційним послугам: традиційні критерії матеріального добробуту безпосередньо впливають на можливості доступу до нових медіа та ІКТ, «суспільство двох швидкостей», в якому різні групи населення (інформаційно багаті та інформаційно бідні) мають різні матеріальні можливості доступу, - стає характеристикою будь-якого сучасного суспільства.

Його найбільш важливий і перспективний висновок полягає в тому, що сьогодні основний імпульс прогресу виходить не від соціальної структури, а від окремого індивіда. Трансформація приватної власності означає поступове повернення індивідуальної відособленості значення вихідного і визначального початку, що має біосоціальну основу, що означає перетворення людини з функції суспільних відносин в їх конституруючий фактор.

Це пов'язано зі становленням інформаційного суспільства, що відображено в назві першого розділу книги "від капіталізму до суспільства знання". П. Дракер вважає, що сьогодні "знання швидко перетворюється на визначальний фактор виробництва, відсуваючи на задній план і капітал, і робочу силу ... Нинішнє суспільство ще передчасно розглядати як "суспільство знання"; зараз ми можемо говорити лише про створення економічної системи на основі знання (knowledge society). Однак суспільство, в якому ми живемо, безумовно слід характеризувати як "посткапіталістичне".

П. Дракер описує тенденції, що ведуть до подолання традиційного капіталізму, причому, на його думку, основними ознаками того, що відбувається зсуву виступають наступні чинники:

- перехід від індустріального господарства до економічної системи,
- заснованої на знаннях та інформації;
- подолання капіталістичної приватної власності і відчуження (в марксистському розумінні);
- формування нової системи цінностей сучасної людини і трансформація ідеї національної держави в бік глобальної економіки та глобального соціуму.

У своїй концепції Дракер співвідносить прогрес цивілізації з трьома етапами зміни ролі знання в суспільстві: перший етап пов'язаний із застосуванням знань для розробки знарядь праці, технологій та організації промислового виробництва; другий етап - застосування знань до процесів організованою трудовою діяльністю; третій (сучасний) етап характеризується тим, що знання стає основною умовою виробництва і «знання тепер використовується для виробництва знання».

Зміна значення знання, що почалося 250 років тому, на думку П. Дракера, призвело до того, що знання стало сьогодні основним умовою виробництва. При цьому, природно, традиційні «фактори виробництва» - земля, робоча сила і капітал - не зникли, але придбали другорядне значення. У сучасному суспільстві, вважає Дракер, ці ресурси можна отримувати без особливих зусиль, якщо є необхідні знання - таким чином, знання в його новому розумінні означає реальну корисну силу, засіб досягнення соціальних і економічних результатів. Третє зміна ролі знання Дракер визначає революцією в сфері управління, т.к. «Використання знань для відшукування найбільш ефективних способів застосування наявної інформації в цілях отримання необхідних результатів - це, по суті справи, і є управління».

Основним соціологічним висновком з концепції Дракера є те, що перехід до «суспільству, побудованому на знанні» принципово змінює владну структуру суспільства - влада і контроль поступово переходять від володарів капіталу до тих, хто володіє знанням та інформацією і ефективними технологіями його використання. Причому цей перехід не скасовує значення капіталу - як правило, капітал перерозподіляється, а точки концентрації знання та інформаційних технологій стають одночасно і точками управління фінансовими потоками.

Таблиця 1. Періодизація етапів розвитку суспільства в руслі концепції П. Дракера

	Етапи розвитку суспільства (роки)		
	1700/1900	1900/1945	1945/н.вр.
Тип революції	Промислова	Продуктивність праці	Революція в управлінні
Об'єкт інвестицій	Засоби виробництва	Виробничі відносини	ІКТ та системи управління
Основні ресурси	Техніка та природні ресурси	Члюдин та капітал	Знання та віртуальний капітал
Тип	Екстенсивне	Інтенсивне	Інтенсивне

П. Дракер підходить до постановки цілого ряду принципових соціологічних питань:

— про узгодження інтересів індивіда і колективу і виникненні нового типу суперечності в суспільстві, стратифікація в якому заснована на здатності генерувати нові знання;

— про перегляд ролі і значення традиційних факторів виробництва; про методологічних основах визначення ефективності використання інформації і знань.

У США поширеним є погляд, що 1991 р. є "першим роком інформаційного віку", оскільки співвідношення вартості традиційної промислової та інформаційної техніки змінилося на користь останньої: 107 і 112 млрд дол.² Індустріальне виробництво не замінюється і не знищується, його новий науково-технологічний рівень із 10 % зайнятих забезпечує задоволення матеріальних потреб людини;

о на зміну індустріальному суспільству приходить новий етап цивілізації - суспільство знань. Його характерною ознакою є безпосереднє втілення знань у більшості створюваних благ, діяльність пов'язана з цінністю (вартістю), створеною знаннями³.

Серед авторитетних досліджень інформаційного суспільства та нової економіки найбільше визнання набули праці Мануеля Кастельса (р. н. 1942), який надає перевагу вживанню категорії "інформаціонального суспільства", або суспільства мережевих структур.

М. Кастельс писав про три способи суспільного розвитку: аграрний, індустріальний та інформаціональний, останній почав формуватися у 70-х роках. Учений розрізняє поняття інформаційного суспільства, концепції якого наголошують на ролі інформації в суспільстві, та інформаціонального суспільства, в якому зростання продуктивності та конкурентоспроможності забезпечується здатністю генерувати знання, обробляти та передавати інформацію, засновану на знаннях. Інформаціональне суспільство характеризується глобалізаційними процесами, коли економіка працює як єдина система в режимі реального часу в масштабі всієї планети, процес нагромадження капіталу відбувається по всьому світу загалом. Тому М. Кастельс використовує поняття "глобальна / інформаціональна економіка".

У своїх дослідженнях, близьких за духом до технологічного детермінізму футурології 70-х років, М. Кастельс наголошує, що специфікою інформаційного суспільства є те, що передові розробки у сфері інформаційних технологій та комунікацій не стали об'єктом монополізації уряду чи обмеженого набору державних корпорацій, тим самим забезпечуючи уникнення появи технологічного тоталітаризму та сприяючи розвитку економіки на принципово змагальній ринковій основі. Дослідник привносить новаторські ідеї у дослідження мережевої організації, капіталу, праці, теорії урбанізації.

Практично в усіх своїх працях М. Кастельс зазначає, що 70-ті роки були початком якісних змін у процесах організації бізнесу. Вчений виділяє три базових фактори трансформацій: 1) досягнення у сфері інформаційних технологій; 2) швидкі зміни у середовищі бізнесу; 3) перегляд трудових відносин. Основна мета новацій полягає у спроможності фірми швидко пристосовуватись до змін завдяки гнучкій організаційній структурі, адаптованій до роботи у мережі, а не в межах субординованих вертикальних зв'язків.

Мережа стає основним елементом будь-якої соціальної дії. Виробництво, обмін та споживання функціонують як цілісна мережа, аналогічно до спільноти, й за допомогою інформаційних технологій отримують можливості самоорганізації на інтерактивному, віртуальному рівні без фізичного контакту.

З економічного погляду утворення мереж як цілісних відкритих систем від постачальників до споживачів формує ситуації, коли технічна простота інтерактивних взаємодій переростає в нову якість, на передній план висувається "комплекс взаємопов'язаних вузлів". Ринок, як правило, є таким вузлом, незалежно від того, чи це фінансовий ринок, чи ринок пива. Отже, ринок розглядається як панівна форма існування вузлів складних мереж, а не як наріжна категорія, якою він є в традиційній теорії ринкової економіки. М. Кастельс виводить закон мережевих структур: "Відстань (або інтенсивність і частота взаємодій) між двома точками (чи соціальними положеннями) коротша, якщо обидві вони виступають в якості вузлів у тій чи іншій мережевій структурі, порівняно з випадком, коли вони не належать до жодної з мереж"^{1.3} даного визначення впливає, що інтенсивність інформаційного, комунікативного метаболізму набуває якісних властивостей, спроможних формувати типологічні риси економіки та суспільства. Інформаційні технології безпосередньо визначають таку інтенсивність. Звідси їх фундаментальне значення як фактора формування нових якостей економіки та суспільства.

Іншою особливістю мережевих структур є їх відкритість для інновацій. З одного боку, як ми вже зазначили, від інновацій залежить інтенсивність метаболізму, отже, якість мережі. З іншого боку, у світі жорсткої конкуренції від схильності до інноваційної діяльності багато в чому залежить виживання мережі як цілісної самоорганізованої системи. Неспроможність генерувати інновації призводить до розпаду мережі, або зміни її конфігурації, коли завдяки таким змінам вона втрачає свої попередні риси. Аналогічно постійні потреби мінімізації витрат та гнучкого пристосування до емерджентних процесів потребують поглиблення функціональної спеціалізації, організаційні елементи якої автоматично об'єднуються у мережу. Звідси функціонування науково-дослідних центрів не можливе без дослідно-конструкторських робіт, так само як і виробництво, але воно не можливе також без доступу до кінцевих споживачів, між якими оперують логістичні центри, маркетинг і промоушн.

Найповніше значимість мережевої моделі, її глобальний характер та потужні трансформаційні наслідки для економіки розкриває така теза М. Кастельса: "...нові економічні форми будуються довкола глобальних мережевих структур капіталу, управління та інформації, а здійснюваний у такий спосіб доступ до технологічних вмінь і знань нині становить основу продуктивності й конкурентоспроможності. Компанії, фірми і, дедалі частіше, інші організації та інститути об'єднуються у мережі різної конфігурації, структура яких знаменує собою відхід від традиційних відмінностей між великими корпораціями і малим бізнесом, охоплюючи сектори та економічні групи, організовані за географічним принципом. Тому трудові процеси здобувають більш індивідуалізований характер, відбувається фрагментація діяльності залежно від виробничих завдань з подальшою реінтеграцією для отримання кінцевого результату. Це простежується у здійсненні взаємопов'язаних завдань у різних куточках земної кулі, що означає новий поділ праці, який ґрунтується на можливостях та здібностях кожного працівника, а не на характері організації даного завдання"¹.

Оригінальним є бачення М. Кастельсом трансформації природи капіталу, його значення у мережевих структурах. Становлення інформаційного суспільства, домінуючою формою організації якого є мережа, не означає, що значення капіталу знижується, призводячи до появи якоїсь постекономіки, про яку так часто згадують неомарксистичні аналітики, аналізуючи процеси розвитку постіндустріального суспільства. Навпаки, капітал стає центральним елементом інформаційної епохи, оскільки всі мережі здебільшого будуються довкола фінансових потоків, які обслуговуються функціонуванням капіталу в глобальних масштабах і в кожен момент часу.

Факт глобального обігу капіталу та інформаційні можливості взаємопов'язані. Фінансова лібералізація уможливила рух капіталу з макроекономічного та регуляторного погляду, а інформаційні технології - з технічного. Невипадково дерегуляція фінансових ривків та інформатизація транскордонного обороту капіталу призводять до того, що в мережевому суспільстві починає домінувати фінансова форма капіталу, яка підпорядковує всі інші форми. Робота глобального фінансового ринку в режимі реального часу створює як небачені можливості для інвестицій, кредитування та фінансування, такі для споживання й заощаджень. Формується фундаментальний розрив між виробничою діяльністю, споживанням, які продовжують залежати від механічного часу, навіть якщо значення послаблюється завдяки тому, що вони стають складовими глобальних мереж. Операції з капіталом долають обмеження механічного часу з тієї простої причини, що в світі як цілісній системі фінансові ринки не закриваються із настанням сутінків. Мережа фінансових потоків, яка обслуговує обіг капіталу, стає панівною, оскільки вона абсорбує заощадження, що потрапляють до неї зі всього світу. І ця ж мережа забезпечує доступ до інвестицій і фінансування. Швидкість такого доступу багато в чому визначає конкурентні переваги, оскільки, як вже зазначалось, інноваційний продукт має короткий життєвий цикл.

З іншого боку, М. Кастельс висловлює і низку алармістських позицій з приводу домінування мережі фінансових потоків. Називаючи таку систему "глобальним казино", він підкреслює випадковість як вигравів, так і програвів. Капітал, яким грають в такому казино безсуб'єктний, однак за виграшами та програшами стоять "долі корпорацій, сімейних заощаджень, національних валют і регіональних економік". При цьому, вчений вважає, що глобальні фінансові потоки, це - гра з нульовою сумою (термін, запозичений з теорії ігор, який означає еквівалентність між сумарним виграшем та сумарним програшем), чим суттєво відрізняється від багатьох інших дослідників глобалізації, які наголошують на можливостях отримання позитивних наслідків від глобальної мобільності капіталу.

Таке різке розходження з неокласичною парадигмою слід пов'язувати з певною абсолютизацією М. Кастельсом імовірнісних підходів до побудови моделей ухвалення інвестиційних рішень, які сприймаються ним, швидше, соціологічно, ніж економічно. Водночас значна частина теорій фінансових ринків також акцентують на випадковому характері поведінки цін на ньому. Складність процесів на фінансових ринках не описується законами нормального розподілу. Учений наголошує на суб'єктивних принципах рішень у "глобальному казино", завдяки чому вся система стає волатильною (схильною до значних амплітуд коливань). Саме з високою чутливістю даної системи до шоків, чуток, сигналів тощо пов'язується складність і не-прогнозованість поведінки фінансових ринків, що і призводить до постійної зміни позицій між тими, хто виграє на фінансовому ринку, і тими, хто програє. Завдяки перманентному характеру таких змін створюється ілюзія відносно стабільності системи.

Такі переконання також закладаються М. Кастельсом у розуміння нової економіки. Він робить акцент на глобальній фінансовій мережі, яка завдяки інформаційним технологіям функціонує у режимі реального часу, модель ухвалення рішень у ній побудована на суб'єктивних сприйняттях, а основна мета функціонування такої мережі - пошук джерел доходності та максимізація ринкової вартості, на відміну від максимізації доходів від продажу. Важлива ознака нової економіки - децентралізація рішення на якісному рівні, що у світлі відкритості та тенденції до лібералізації фінансових ринків призводить до виникнення іншої структури взаємозв'язків між вхідними інформаційними потоками і вихідними потоками у вигляді явищ, які вже не зводяться до чіткої та формалізованої логіки функціонування ринкового механізму¹.

Більше того, в такій економіці вся інша діяльність з отримання доходів і прибутків підпорядковується бажанню сформувати джерело для гри на фінансових ринках. Зміна цих спонукальних мотивів бізнес-діяльності призводить не просто до підпорядкування фінансовим мережам усіх інших мереж. На думку М. Кастельса а, те, що раніше називалось "реальною економікою", стає "нереальною економікою", а реальна економіка нині - це фінансові ринки, які формують вартість компаній, абсорбують заощадження, забезпечують інвестиції. Функція нагромадження не асоціюється з

прибутковістю діяльності конкретної фірми; вона підпорядковується фінансовим мережам. Такий радикальний погляд вченого на природу капіталу в новій економіці не позбавлений змісту. Тут слід звернути особливу увагу на зміни в теорії фінансового менеджменту. Максимізація прибутку ще з кінця 80-х років не розглядається як провідна мета діяльності корпорацій. Їй на заміну прийшла концепція менеджменту, зорієнтованого на управління вартістю компанії, ставлячи за мету максимізацію вартості фірми. Будь-які втрачені можливості із розміщення вільних коштів на фінансовому ринку автоматично визнаються такими, що зменшують вартість фірми, оскільки конкуренти, здійснюючи це, збільшують вартість, отримуючи нові можливості у сфері доступу до нових ресурсів. Під добробутом акціонерів, стратегією управління, ефективним менеджментом різних функціональних напрямів приховується пряме апелювання до фінансових ринків. Якщо брати до уваги, що на їх основі і визначається вартість фірм, то пояснення пануючої ролі фінансових мереж стає завершеним.

Значну увагу М. Кастельс приділяє проблемі праці. Глобальному характеру капіталу протиставляється локальний характер праці. По-перше, праця втрачає колективний характер. По-друге, мережі розмивають чіткий порядок формування доданої вартості з боку кожного працівника окремо, чи фактора праці загалом. По-третє, капітал функціонує в просторі мереж, внаслідок чого зникає час, тоді як праця підпорядкована законам механічного часу, незалежно від того, організована вона за принципом мереж, чи ні. По-четверте, праця стає більш творчою, індивідуалізованою і менш механічною, стереотипною. Такі зміни суттєво трансформують системи менеджменту, переорієнтовуючи його на гнучкі підходи та принципи роботи. При цьому втрата колективного характеру породжує ефект "атомарного суспільства", яке модифікує людські взаємини і, на думку сучасних соціологів, становить серйозну проблему¹.

Просторова економіка також відображається у дослідженнях М. Кастельса. Домінантною формою просторової організації людського життя стає глобальне місто. Виключна роль глобальних міст пов'язується з ущільненням мереж та концентрацією вузлів, які є центрами їх перетину. Саме міста забезпечують перетин інформаційних потоків та фінансових ресурсів. Такий перетин стає зручним для прийняття управлінських рішень. Мегаполіси стають центрами з концентрації адміністративних, управлінських і політичних функцій. Ресурсні потоки породжуються реалізацією цих функцій². Емпіричні дані з розвитку міст, зростання їх площі та кількості населення підтверджують тезу М. Кастельса про панівний статус глобальних міст в економічному й соціальному просторі.

Кризові явища в культурі ХХ ст. привернули пильну увагу й філософа, теоретика культури **Ж. Бодріяра**. На його думку, криза охопила всі сфери духовної й практичної діяльності людини - економіку, політику, виробництво, релігію, психологію, мистецтво. У своїх працях "Система речей" (1969), "Прозорість зла" (1990) мислитель критикував сучасне суспільство, що стало суспільством споживання, у якому все, у тому числі

людські прагнення, ідеї, емоції, матеріалізуються в знаках і речах, щоб стати предметом покупки й споживання. З метою пояснення причин кризових явищ у суспільстві Ж. Бодріяр розробив теорію симулякрів, представлену в деяких його працях, зокрема в книзі "Символічний обмін і смерть" (1976). Під симулякрами він розумів образи, що поглинають, витісняють реальність. На думку Бодріяра, симулякр - спосіб витіснення амбівалентності життя й смерті.

Симулякри, на думку Бодріяра, виникають лише на певному етапі розвитку культури. Наприклад, їх немає в традиційному і кастовому суспільстві, оскільки знаки захищені в ньому системою заборон, яка забезпечує їм повну зрозумілість і наділяє кожний недвозначним статусом. В епоху Відродження настає царство звільненого знака й у цьому зв'язку суспільство, як стверджує Бодріяр, неминуче вступає в епоху підробки (симулякра). Ж. Бодріяр виділяє три рівні симулякрів.

Як ілюстрацію підробки, або фальшивки, першого рівня Бодріяр наводить неймовірне поширення штукатурки (гіпсу) в мистецтві бароко: у соборах і палацах штукатурка охоплює всі форми, імітуючи будь-які матеріали - оксамитові фіранки, дерев'яні карнизи, безпристрасних ангелів і чуттєві вигини тіла. Усе це знаменує собою тріумф демократії штучних знаків.

Знаки першого рівня - складні, повні ілюзій, із двійниками, дзеркалами, театром, іграми масок - із приходом машин перетворюються на знаки грубі, нудні, одноманітні, функціональні й ефективні. Цим, на думку Бодріяра, і відрізняються симулякри першого рівня від другого. Процес переходу симулякрів на новий рівень Бодріяр називає "радикальною мутацією". Симулякри другого рівня утворюються в технічну епоху, коли виробництву властива серійність. Бодріяр відзначає, що вперше важливі висновки з принципу відтворення зробив В. Беньямін у статті "Твір мистецтва в епоху його технічної відтворюваності**". Беньямін був першим, хто побачив у технології виробництва засіб, форму й принцип зовсім нового покоління змістів. Беньямін, а за ним Х.М. Маклюєн, на думку Бодріяра, бачили, що справжній зміст полягає в самому акті відтворювання.

Охоплена лихоманкою нескінченної відтворюваності система приходиться до третього рівня симулякрів, де створюються моделі, від яких походять усі культурні форми. Значення має лише достовірність моделі, оскільки нічого більше не розвивається відповідно до своєї мети. Моделювання фундаментальніше за серійне виробництво, тут взаємозамінність знаків принципівіша. Сигнали коду як програмні матриці заховані глибоко, здається, на нескінченній відстані від біологічного тіла. Вони, як "чорні ящики", в яких у зародку містяться будь-яка команда й будь-яка відповідь. Простір змінює свою конфігурацію, він більше не лінійний чи вимірюваний, а клітинний: він нескінченно відтворює ті ж сигнали. Цикли змістів стають набагато коротшими в циклічному процесі "питання - відповідь", що зводиться до байта. Такий цикл просто описує періодичне використання тих самих моделей.

Отже, великі симулякри, створені людиною, не належать до світу природних знаків, а перебувають у світі розрахованих сил: кібернетичний контроль, модульоване відхилення, зворотний зв'язок байтів інформації та ін. Кожен рівень симулякрів містить у собі попередній. Як свого часу рівень підробки був захоплений і поглинений серійним виробництвом, так само й увесь рівень виробництва провалюється тепер в операційну симуляцію. У книзі "Прозорість зла" Бодріяр оцінює сучасний стан культури як стан симуляції, в якому "ми приречені перегравати всі сценарії саме тому, що вони вже були одного разу розіграні - не важливо, реально чи потенційно". "Ми живемо серед незліченних репродукцій ідеалів, фантазій, образів і мрій, оригінали яких залишилися позаду нас", переконаний філософ. - Наприклад, зникла ідея прогресу, але прогрес триває, - пише далі Бодріяр. - Зникла ідея багатства, що колись виправдовувала виробництво, а саме виробництво триває, і з ще більшою активністю, ніж колись. У політичній грі ідея політики зникла, але триває політична гра. З усіх боків ми бачимо зменшення сексуальності й розквіт якоїсь стадії, де безсмертні асексуальні істоти розмножуються простим поділом єдиного навпіл" 1

Концепція симулякрів була висунута й іншим видатним філософом постструктуралістської традиції - **Жилем Дельозом (1926-1995)**. **Теорії Дельоза й Бодріяра майже однакові за основним змістом - сучасна культура є культурою симулякрів.** Однак оцінка цієї ситуації Дельозом зовсім протилежна бодріярівській. Якщо Бодріяр негативно оцінює сам факт наявності симулякрів у культурі, то Дельоз визначає їхню роль по-іншому.

Перш ніж говорити про трактування симулякрів Ж. Дельозом, зазначимо, що для його філософської творчості також характерна критика логоцентризму усталених філософських понять. Він указував на неспроможність орієнтації на здоровий глузд, трансцендентність - базові характеристики європейської культури. Характеризуючи поняття, Дельоз стверджує, що це сукупність варіацій на площині іманентності: поняття, переколює хаотичну мінливість, надає їй міцності. Хаос же, що існує в іманентності, народжує мистецтво, науку й філософію. В аналізі культури Дельоз використовує такі поняття, як "вічне повернення", "потік", "симулякр", "тіло без органів", "кочовище (номада)", "маски" й "театральність".

Вічне повернення означає повторюваність будь-яких явищ, симулякр - щось, що лише симулює твір, тіло без органів - абстраговану присутність тіла людини, що вже не має бажань. Кочовище - непов'язаність думки лише з одним простором. Маски й театральність - сутнісні, характерні ознаки сучасної культури.

Трактування Ж. Дельозом симулякрів виходить з платонічної ієрархії ідей і речей. Ідея одна, але її наслідувачів (речей) - безліч. Речі є копіями, більше подібними до ідеї, ніж такими, що відрізняються від неї. Симулякр же - "не красень, але й непоганої зовнішності", його претензії засновані більше на відмінностях від оригіналу, ніж на сумнівній подібності. На думку Дельоза, "симулякр - ...система, у якій різне співвідноситься з різним за допомогою

самої відмінності". Відмінність визначається Ж. Дельозом як самодостатня, вона самовідрізняється, безкінечно мутує і трансмутує.

Симулякр, за Дельозом, створює ефект подоби речі, проте він всередині себе несе відмінність із цією річчю. Дельоз справедливо зазначає, що "ми не можемо... визначати його, виходячи з моделі, за якою задається подібність копії"⁴. Дельоз у цілому припускав існування моделі Іншого (моделі того, що ухиляється від своєї істинної моделі, можливо - моделі девіантності й перверсії), - ось вона і буде моделлю симулякра.

Отже, виникнення симулякра можна подати таким чином: ідея (модель) - річ - симулякр. Моделі (зразки, ідеї) існують як для позитивних, так і для негативних явищ, що і є причиною відмінностей між явищами у світі. Якщо ж речі і явища, що існують у світі, розрізнити неможливо, то це радше свідчить про те, що зразок - один (Благо, Справедливість та ін.), а опозиційні один одному явища - його копії, просто одна, можливо, краще зберігає подібність, а інша - деградувала.

Філософсько-естетичною основою постмодернізму є ідеї фр. постструктуралістів і постфрейдістів про деконструкції (Ж. Дерріда), мовою несвідомого (Ж. Лакан), шизоаналізе (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), а також концепція іронізмом італ. семіотика У. Еко, амер. неопрагматика Р. Рорті. У США відбувся розквіт художньої практики постмодернізму, що зробила потім вплив на європейське мистецтво. У «силове поле» постмодерністської культури потрапили постнекласична наука та навколишнє середовище.

Специфіка постмодерністської естетики бере на озброєння некласичну трактування класичних традицій. Дистанціюючись від класичної естетики, постмодернізм не вступає з нею в конфлікт, але прагне залучити її до своєї орбіти на новій теоретичній основі. Естетикою постмодернізму висунуто ряд принципових положень, які свідчать про її істотній відмінності від класичної західноєвропейської естетики. Це стосується насамперед до утвердження плюралістичної естетичної парадигми, що веде до розхитування і внутрішньої трансформації категоріальної системи та понятійного апарату класичної естетики.

Виходить за рамки класичного логосу постмодерністська естетика принципово Антісистематичність, адогматична, чужа жорсткості і замкнутості концептуальних побудов. Її символи - лабіринт, ризома. Теорія деконструкції відкидає класичну гносеологічну парадигму репрезентації повноти сенсу, «метафізики присутності» в мистецтві, переносячи увагу на проблему дісконтануальності, відсутності первосмисла, трансцендентального означуваного. Концепція несамотожественності тексту, що припускає його деструкцію і реконструкцію, розбирання та складання одночасно, намічає вихід з лінгвоцентризма в тілесність, приймаючи різні естетичні ракурси - бажання (Дельоз, Гваттарі).

2. Філософія глобалізму

Обвальний характер змін, що обрушилися в останні десятиліття на людство, його розгубленість і страх перед всезростаючими інноваціями, все менша здатність людей адаптуватися до все прискорюванішого темпу життя нашою хують на думку, що сучасна Людина створила, мабуть, занадто складний для власного сприйняття й інтелектуального освоєння світ. Спробуємо хоча б у загальних рисах окреслити і уяснити що ж за світ породила людина і чи страшним він є насправді, чи лише таким їй ввижається на основі хоч і поверхневого утім філософсько-світоглядно-історичного аналізу його розвитку.

Ідея про світ як космополіс розумних істот, заснованому на принципі справедливості, стала незгасаючою у європейській інтелектуальній традиції, починаючи ще з давньогрецьких стоїків. Пізніше ця ідея поступово перетворилася в центральну для європейської культури та європейського світогляду у першу чергу завдяки перемігшому тут християнству з його універсалістськими установками. Світоглядний глобалізм і всесвітній розмах діянь постали «візитною карткою» європейця принаймні з часів хрестових походів і великих географічних відкриттів. Історично світ перетворився в «європоцентричний» не тільки тому, що «перша хвиля» колоніалізму підпорядкувала Старому Світу майже всі народи і континенти, а швидше всього у зв'язку з тим, що саме Просвітницький гуманізм і раціоналізм фактично першими почали розглядати світовий розвиток крізь призму єдиної долі людства, абриси якої були закладені саме європейським прогресом і домінуванням європейського світобачення. Людство тільки в XV сторіччі фактично по справжньому відкривши для себе планету Земля, ліквідувало тим самим ситуацію ізольованості місцевих і регіональних цивілізацій, спровокувало тривалий період європейського проникнення в неєвропейські культурні світи. Утім подальший розвиток всесвітніх економічних, культурних і політичних зв'язків призвів до «ущільнення» ойкумени, у світі з'явилися нові потужні й оригінальні центри розвитку (наприклад США, Японія, Китай), у зв'язку з чим історія перестала бути тільки історією Європи, а перетворилася у дійсно всесвітню історію. Світ подолав колишню «європоцентричність» лише в другій половині XX сторіччя, природно перетворившись в планету, що охоплює всю, багатополлярну світову систему. Але й у наші дні, говорячи словами відомого англійського історика Р. Конквеста, «навіть чи хто-небудь всерйоз сумнівається в тому, що саме Захід постає основою й центром того, чим сьогодні є міжнародне співтовариство або світова політична культура».

Глобалізація - процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У вужчому розумінні — перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а

також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів.

Соціально-економічна глобалізація - Це об'єктивний процес виникнення і розвитку зв'язків між національними економіками різних країн, що охоплює всі сторони економічного життя країн. Економічна глобалізація проявляється у поглибленні процесів обміту товарами і послугами, розширенні міжнародного руху капіталів, посиленні трудових міграційних процесів у межах світового господарства, зростанні ролі міжнародних науково-технічних зв'язків. Цей процес зародився і розвивався із становленням товарно-грошових відносин. В останній третині ХХ ст. він розвивався особливо активно, що зумовлено революційними змінами в науково-технічній, транспортно-комунікаційній, інформаційній та соціальній сферах. Посилилася економічна цілісність світового господарства, що реалізується на ринкових міжнародно-інституційних засадах. Усе це посилює глобальні тенденції у світовій економіці.

Соціокультурна глобалізація

I. Позитивні риси соціокультурної глобалізації:

- зростання доступу до загальнокультурних цінностей, кращих зразків світового мистецтва, культури, інформації;
- подолання глобальних світових культурних протиріч і протистоянь;
- зростання можливостей людини для трудової діяльності, навчання, відпочинку;
- можливість для різних культур вирватися за кордони своєї етнічної чи національної обмеженості.

II. Негативні наслідки:

- деідентифікація особистості, як носія певної культури;
- уніфікація цінностей, зростання впливу масової культури;
- насадження чужої культурної ідеології;
- вестернізація, американізація;
- породження конфліктів та диференціації між різними соціальними та культурними утвореннями;
- культурне зубожіння значних мас населення;
- усунення розмаїття культур, створення культури одного зразка.

Концепція "конфлікту цивілізацій" С.Хантінгтона.

Світова політика вступає в нову фазу, і інтелектуали негайно обрушили на нас потік версій щодо її майбутнього обличчя: кінець історії, повернення до традиційного суперництва між націями-державами, занепад націй-держав під напором різнонаправлених тенденцій - до трайбализму і глобалізму - і ін. Кожна з цих версій вхоплює окремі аспекти реальності, що народжується. Але при цьому втрачається самий істотний, осьовий аспект проблеми. Я думаю, що у світі, що народжується, основним джерелом конфліктів буде

вже не ідеологія і не економіка. Найважливіші границі, що розділяють людство, і переважні джерела конфліктів будуть визначатися культурою. Нація-держава залишиться головним діючим обличчям у міжнародних справах, але найбільш значимі конфлікти глобальної політики будуть розвертатися між націями і групами, що належать до різних цивілізацій. Зіткнення цивілізацій стане домінуючим фактором світової політики. Лінії розламу між цивілізаціями - це і є лінії майбутніх фронтів. Прийдешній конфлікт між цивілізаціями - завершальна фаза еволюції глобальних конфліктів у сучасному світі. Протягом півтора століть після Вестфальського світу, що оформив сучасну міжнародну систему, у західному ареалі конфлікти розверталися головним чином між государями - королями, імператорами, абсолютними і конституційними монархами, стремившимися розширити свій бюрократичний апарат, збільшити армії, зміцнити економічну міць, а головне - приєднати нові землі до своїх володінь. Цей процес породив нації-держави, і, починаючи з Великої Французької революції, основні лінії конфліктів стали пролягати не стільки між правителями, скільки між націями. У 1793 р., говорячи словами Р.Р.Палмера, "війни між королями припинилися, і почалися війни між народами". Дана модель зберігалася протягом усього ХІХ в. Кінець їй поклала перша світова війна. А потім, у результаті російської революції і відповідної реакції на неї, конфлікт націй поступився місцем конфлікту ідеологій. Сторонами такого конфлікту були спочатку комунізм, нацизм і ліберальна демократія, а потім - комунізм і ліберальна демократія. Під час холодної війни цей конфлікт втілювався в боротьбу двох наддержав, жодна з яких не була нацією-державою в класичному європейському змісті. Їхня самоідентифікація формулювалася в ідеологічних категоріях. Конфлікти між правителями, націями-державами й ідеологіями були головним чином конфліктами західної цивілізації. У.Линд назвав їх "громадянськими війнами Заходу". Це настільки ж справедливо у відношенні холодної війни, як і у відношенні світових воєн, а також воєн ХVІІ, ХVІІІ, ХІХ сторіч. З закінченням холодної війни підходить до кінцю і західній фазі розвитку міжнародної політики. У центр висувається взаємодія між Заходом і незахідними цивілізаціями. На цьому новому етапі народи й уряди незахідних цивілізацій уже не виступають як об'єкти історії - мішені західної колоніальної політики, а поряд із Заходом починають самі рухати і діяти історію.

ПРИРОДА ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Під час холодної війни світ був поділений на "перший", "другий" і "третій". Але потім такий розподіл утратив зміст. Зараз набагато уместнее групувати країни, ґрунтуючись не на їх політичних чи економічних системах, не за рівнем економічного розвитку, а виходячи з культурних і цивілізаційних критеріїв.

Що мається на увазі, коли мова йде про цивілізацію? Цивілізація являє собою деяку культурну сутність. Села, регіони, етнічні групи, народи, релігійні громади - усі вони володіють своєю особливою культурою, що відбиває різні рівні культурної неоднорідності. Село в Південній Італії по

своїй культурі можуть відрізнятися від такого ж села в Північній Італії, але при цьому вони залишаються саме італійськими селами, їхній не поплутаєш з німецькими. У свою чергу європейські країни мають загальні культурні риси, що відрізняють їх від китайського чи арабського світу.

Цивілізації визначаються наявністю загальних рис об'єктивного порядку, таких як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, - а також суб'єктивною самоідентифікацією людей. Є різні рівні самоідентифікації: так житель Рима може характеризувати себе як римлянина, італійця, католика, християнина, європейця, людини західного світу. Цивілізація - це самий широкий рівень спільності, з яким він себе співвідносить. Культурна самоідентифікація людей може мінятися, і в результаті міняються склад і границі тієї чи іншої цивілізації.

ЧОМУ НЕМИНУЧЕ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ?

Ідентичність на рівні цивілізації буде ставати усе більш важливою, і вигляд світу буде значною мірою формуватися в ході взаємодії семи-восьми великих цивілізацій. До них відносяться західна, конфуціанська, японська, ісламська, індуїстська, православно-славянська, латиноамериканська і, можливо, африканська цивілізації. Самі значні конфлікти майбутнього розгорнуться уздовж ліній розламу між цивілізаціями. Чому?

По-перше, розходження між цивілізаціями не просто реальні. Вони - найбільш істотні. Цивілізації несхожі по своїй історії, мові, культурі, традиціям і, що найважливіше, - релігії.

По-друге, світ стає більш тісним. Взаємодія між народами різних цивілізацій підсилюється. Це веде до росту цивілізаційної самосвідомості, до поглиблення розуміння розходжень між цивілізаціями і спільності в рамках цивілізації.

По-третє, процеси економічної модернізації і соціальних змін в усьому світі розмивають традиційну ідентифікацію людей з місцем проживання, одночасно слабшає і роль нації-держави як джерела ідентифікації. Що утворилися в результаті лакуни по більшій частині заповнюються релігією, нерідко у формі фундаменталістських рухів. Подібні рухи склалися не тільки в ісламі, але й у західному християнстві, іудаїзмі, буддизмі, індуїзмі.

По-четверте, ріст цивілізаційної самосвідомості диктується роздвоєнням ролі Заходу. З одного боку, Захід знаходиться на вершині своєї могутності, а з інший, і можливо саме тому, серед незахідних цивілізацій відбувається повернення до власних коренів.

По-п'яте, культурні особливості і розходження менш піддані змінам, чим економічні і політичні, і внаслідок цього їх складніше дозволити або звести до компромісу.

У класових і ідеологічних конфліктах ключовим було питання: "На чий ти стороні?" І людина могла вибирати - на чий він стороні, а також змінювати раз обрані позиції. У конфлікті ж цивілізацій питання ставиться інакше: "Хто ти такий?" Мова йде про те, що дано і не підлягає змінам. І, як ми знаємо з досвіду Боснії, Кавказу, Судану, давши невідповідну відповідь

на це питання, можна негайно одержати кулю в чоло. Релігія розділяє людей ще більш різко, чим етнічна приналежність.

ЛІНІЇ РОЗЛАМУ МІЖ ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ

Якщо в роки холодної війни основні вогнища криз і кровопролиття зосереджувалися уздовж політичних і ідеологічних границь, то тепер вони переміщуються на лінії розламу між цивілізаціями.

ЗІМКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: СИНДРОМ "БРАТЕРСЬКИХ КРАЇН"

Групи чи країни, що належать до однієї цивілізації, виявившись втягненими у війну з людьми іншої цивілізації, природно намагаються заручитися підтримкою представників своєї цивілізації.

ЗАХІД ПРОТИ ІНШОГО СВІТУ

Стосовно інших цивілізацій Захід знаходиться зараз на вершині своєї могутності. Друга наддержава - у минулому його опонент, зникла з політичної карти світу. Військовий конфлікт між західними країнами немислимий, військова міць Заходу не має рівних. Якщо не вважати Японії, у Заходу немає економічних суперників. Він очолює в політичній сфері, у сфері безпеки, а разом з Японією - і в сфері економіки. Світові політичні проблеми і проблеми безпеки ефективно дозволяються під керівництвом США, Великобританії і Франції, світові економічні проблеми - під керівництвом США, Німеччині і Японії. Усі ці країни мають самі тісні відносини один з одним, не допускаючи у своє коло країни поменше, майже всі країни незахідного світу.

3. Глобальні проблеми сучасності. Екологічні проблеми сучасності в системі менеджменту.

Глобальні проблеми людства (глобальні проблеми, глобальні проблеми сучасності) — комплекс проблем і ситуацій, що зачіпають життєві інтереси всіх народів світу, характеризуються динамізмом і вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєнь, хвороби т. д.), від вирішення яких залежить подальший прогрес людства і збереження цивілізації.

Глобальні проблеми людства взаємопов'язані охоплюють всі сторони життя людей, стосуються всіх країн народів та верств населення, стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколосезонного та космічного простору. Вони призводять до великих економічних та соціальних збитків.

Глобалізація як процес не вкладається в рамки однозначності. Це — глибоко діалектичне явище, в якому переплітаються стимули інтеграції й взаємовідштовхування, виникають і нові транснаціональні соціальні зв'язки й простори, і нові різновиди локальних культур.

Більшість дослідників схильні вважати, що 60-ті роки ХХ століття, це умовна дата кінця індустріальної ери і початку нової епохи, для визначення якої вживають багато різноманітних назв. Найбільш вживаними є: «постіндустріальна епоха» (Д. Белл). У зв'язку з цим, перелік та диференціацію проблем сучасної доби, можна відраховувати від цього часу, хоча мисленнєво-філософські розробки планетарного мислення та передбачення могли передувати цим часовим рамкам і вони вказуватимуться у контексті теми (мальтузіанство, ноосфера у концепції Вернадського, енергія прогресу у контексті Руденка тощо).

Озонова діра — локальне падіння концентрації озону в стратосфері на 10—40%. Пов'язано це з дією фреонів, зменшенням кількості кисню при запусках космічних кораблів та польотами реактивних літаків. Чітко виявляється при надмірно низьких температурах. Загальноприйнята в науковому середовищі теорія, за якою в другій половині ХХ століття вся зростання дії антропогенного чинника у вигляді виділення хлор- і бромвмісних фреонів (СFC) призвело до значного зменшення озонового шару¹. Згідно з іншою гіпотезою, процес утворення «озонових дір» значною мірою є природним і не пов'язаний винятково з шкідливою дією людської цивілізації.

Проблематика

Екологія: деградація земель — екологічні проблеми сучасності — озонові діри — парниковий ефект — проблема регулювання промислових викидів — проблеми руйнування екосистем — екологічні лиха — проблеми геоактивності — проблеми геліоактивності — проблеми світового господарства

Ослаблення озонового шару посилює потік сонячної радіації на землю і викликає у людей зростання числа ракових утворень шкіри. Також від підвищеного рівня випромінювання страждають рослини і тварини.

Хоча людством були вжито заходи з обмеження викидів хлор- і бромвмісних фреонів шляхом переходу на інші речовини, наприклад фторвмісні фреони (CFC), процес відновлення озонового шару триватиме декілька десятиріч. Перш за все це зумовлено величезним об'ємом вже накопичених в атмосфері фреонів, які мають час життя десятки і навіть сотні років. Тому затягування озонової діри не варто чекати раніше 2048 року.

Існує декілька поширених міфів стосовно утворення озонових дір. Незважаючи на свою ненауковість, вони почасти з'являються в ЗМІ — іноді завдяки непоінформованості, іноді підтримувані прихильниками теорій змов. Нижче перераховано деякі з них.

Основними руйнівниками озону є фреони

Це твердження справедливе для середніх і високих широт. У високих широтах (де виникають озонові діри) хлорний цикл відповідальний лише за 15—25% втрат озону в стратосфері. Необхідно відзначити, що 80% хлору (Cl) має антропогенне походження. Тобто втручання людини збільшує внесок хлорного циклу. У разі збереження тенденції щодо збільшення виробництва фреонів, яка була до вступу в дію Монреальського протоколу) (зростання 10% на рік) 2050 року 30%—50% загальних втрат озону обумовлювалось би дією фреонів (CFC). До втручання людини процеси утворення озону і його руйнування перебували в рівновазі. Але фреони, що викидаються при людській діяльності, зсунули цю рівновагу у бік зменшення концентрації озону. Що ж до полярних озонових дір, то тут ситуація абсолютно інша. Механізм руйнування озону в принципі відрізняється від низьких широт, ключовою стадією є перетворення неактивних форм галогеновмісних речовин в оксиди, яке протікає на поверхні частинок ПСХ. В результаті практично весь озон руйнується в реакціях з галогенами:

- за 40—50% відповідальний хлор,
- за 20—40% — бром.

Багато хто не розуміє, чому озонова діра утворюється в Антарктиці, у той час як основні викиди фреонів відбуваються в Північній півкулі. Річ у тому, що фреони добре перемішані в тропосфері і стратосфері. З причини малої реакційної здатності вони практично не витрачаються в нижніх шарах атмосфери і мають термін життя в декілька років або навіть десятиріччя. Тому вони легко досягають верхніх шарів атмосфери. Антарктична «озонова діра» існує не постійно. Вона з'являється наприкінці зими — на початку весни. Причини, за якими озонова діра утворюється в Антарктиці, пов'язані з особливостями місцевого клімату. Низькі температури антарктичної зими приводять до утворення полярного вихору. Повітря усередині цього вихору рухається здебільшого замкнутими траєкторіями навколо Південного полюса. В цей час полярна область не освітлюється Сонцем, і там озон не утворюється. З настанням літа кількість

озону збільшується і знову приходить до норми. Тобто коливання концентрації озону над Антарктикою — сезонні. Проте, якщо відстежити зміни усередненої протягом року концентрації озону і розміру озонової діри протягом останніх десятиріч, то є певна тенденція до падіння концентрації озону.

Парниковий ефект — явище в атмосфері Землі та інших планет, при якому енергія сонячних променів, відбиваючись від поверхні, не може повернутися в космос, оскільки затримується молекулами різних газів, що призводить до підвищення температури поверхні. Без парникового ефекту температура поверхні Землі за оцінками була б приблизно на 33° нижчою, ніж є насправді, і становила б -18°C ¹. Парниковий ефект суттєвий також на Марсі та, особливо, на Венері.

Посилення парникового ефекту в першу чергу із зростанням вмісту в атмосфері техногенного діоксиду — вуглецю за рахунок спалювання викопних видів органічного палива підприємствами енергетики, металургійними заводами, автомобільними двигунами. Кількість техногенних викидів CO_2 в атмосферу значно зросла в другій половині ХХ в. Основною причиною цього стала колосальна залежність світової економіки від викопних видів палива. Індустріалізація, урбанізація і стрімкі темпи зростання населення планети зумовили збільшення світового попиту на електроенергію, який задовольняється головним чином за рахунок спалювання горючих копалин. Зростання споживання енергії завжди вважалося не тільки важливою умовою технічного прогресу, але і сприятливим фактором існування та розвитку людської цивілізації. Коли людина навчилася видобувати вогонь, стався перший стрибок у зміні рівня життя, енергоресурсами були м'язова сила людини і дрова. Наступний стрибок був пов'язаний з винаходом колеса, створенням різних механізмів, розвитком найпростішого ковальського виробництва. До ХV в. список енергоресурсів значно розширився — до власної м'язової сили і дров додалися м'язова сила робочої худоби, енергія вітру, води і вугілля. Енергоспоживання зросло в 10 разів. Подальший технічний процес йшов по шляху вдосконалення методів використання енергії та освоєння нових її джерел. ХІХ ст. було назване століттям пари. Потім настала епоха електрики, альтернативи якої поки не видно. Зростання споживання енергії в даний час становить близько 5% на рік, що при зростанні населення трохи менше 2% на рік означає більш ніж дворазове збільшення споживання на душу населення. У 2000 р. світ витратив більше 16 — 109 кВт-год енергії, чверть цієї кількості припала на США і стільки ж — на країни, що розвиваються разом з Китаєм (частка Росії — близько 6%). Наразі викопні види органічного палива складають понад 90% всіх первинних енергоресурсів, забезпечуючи 75% світового виробництва електричної енергії. В результаті спалювання органічного палива тільки на теплових електростанціях (ТЕС), не рахуючи роботу автомобільних двигунів і металургійних підприємств, в атмосферу щорічно надходить понад 5 млрд т вуглекислого газу (25% техногенних викидів діоксиду вуглецю в атмосферу дають США і країни Євросоюзу, 1

1% — Китай, 9% — Росія). Додатково 1-2 млрд т CO₂ надходить в атмосферу за рахунок спалювання лісів, головним чином тропічних. Ліси взагалі зникають з поверхні планети з катастрофічною швидкістю, за два останні століття площа лісів скоротилася вдвічі. Вологі тропічні ліси почали інтенсивно спалюватися з середини минулого, XX ст. (В середньому ці ліси зникають зі швидкістю 1 га на хвилину або 5 тис. км² на рік). З початку XX ст., за оцінками експертів ООН, збільшення викидів CO₂ становило від 0,5 до 5% на рік. У результаті за останні сто років тільки за рахунок спалювання палива в атмосферу надійшло 400 млрд т вуглекислого газу. Зараз атмосфера містить на 25% більше вуглекислого газу, ніж було накопичено в ній за останні 160 тис. років (!). Відзначимо ще одну проблему, яка виявилася «непоміченою» при аналізі посилення парникового ефекту за рахунок викидів в атмосферу діоксиду вуглецю при спалюванні органічного палива: у реакціях горіння газу або нафтопродуктів утворюється вода, вірніше, розігрітий водяний пар. Підраховано, що викиди водяної пари в атмосферу нафтогазовим паливно-енергетичним комплексом світу за кількістю на порядок перевершують викиди діоксиду вуглецю, адже водяна пара є головним парниковим газом на Землі! Іншими парниковими газами, поява яких в атмосфері в значній кількості обумовлено господарською діяльністю, є: метан CH₄, що надходить з рисових полів (близько 110 млн т), в результаті витоків природного газу при його видобутку і суміжного газу при нафтовидобутку, на вугільних шахтах (до 50 млн т щорічно), а також життєдіяльності зростаючого поголів'я домашньої худоби (74% метану дає велика рогата худоба, 13% — вівці і кози); частка його впливу на посилення парникового ефекту становить 15%; хлорфторвуглеці — витік холодоагентів з холодильних установок і кондиціонерів, пропелленів з аерозольних упаковок, використання пінних компонентів в будівельній індустрії і в засобах пожежогасіння тощо; їх частка впливу — 12-24%; оксиди азоту NO_x — спалювання палива в реактивних літакових і ракетних двигунах і біомаси, застосування азотних добрив у сільському господарстві; частка впливу 5-6%; озон O₃ (як вторинний забруднювач), поява якого пов'язане зі значним зростанням світового автопарку; частка впливу — до 8%. В останні роки відзначається поступове зростання вмісту в атмосфері цих парникових газів: метану на 1% на рік, оксидів азоту на 0,3% на рік. До 1990-х рр.. відбувалися значні надходження різних видів хлорфторвуглецю в атмосферу — до 1,4 млн т на рік.

У наш час велике занепокоєння викликає можливість того, що внаслідок людської діяльності парниковий ефект може сильно збільшитися й призвести до глобального потепління. Основними газами, що забруднюють атмосферу, є водяна пара, двоокис вуглецю, метан і хлорфторвуглеці. У результаті спалювання викопного палива і лісових пожеж створюється велика кількість двоокису вуглецю, метан є супутнім продуктом сільського господарства (рис, худоба, вівці). Випари води також є перешкодою для відбитих сонячних променів. Програма ООН з навколишнього середовища прогнозує, що можливе підвищення середньої температури Землі на 1,5 °C

до 2025 року, викличе підняття рівня світового океану на 25 см через танення льоду біля полюсів.

Екологічна катастрофа — надзвичайно швидка і тому небезпечна деструкційна зміна умов навколишнього середовища глобального чи локального масштабу, яка пов'язана з нанесенням величезної шкоди навколишньому середовищу, загибеллю рослин, тварин і людей.

Можливі екологічні катастрофи в Україні

1. Бортницька станція аерації, що знаходиться у столиці становить загрозу для всієї України. Застарілі технології на станції, куди стікаються каналізаційні відходи зі всього міста, можуть стати причиною масштабної катастрофи як для Києва, так і для всієї України. Нечистоти можуть потрапити до Дніпра, головної водної артерії країни.

2. У Донецьку можлива екологічна катастрофа через зупинку водовідливів на закритих шахтах.

4. Проблема розвитку суспільства в контексті сучасного розвитку: концепція другого демографічного переходу

Як спроба дати адекватне теоретичне пояснення сучасної та майбутньої ситуації, виникла гіпотеза «Другого демографічного переходу», що відбувається в Європі (подібні ідеї висувуються також в рамках гіпотези про п'яту фазі демографічного переходу). Автори концепції другого демографічного переходу Р. Лестег і Д. Ван де Каа доводять, що сучасна демографічна ситуація і головна її особливість - зниження народжуваності нижче рівня, що забезпечує просте відтворення населення - зумовлені принципово іншими причинами порівняно зі зниженням народжуваності під час першого демографічного переходу (Lesthaeghe, van de Kaa 1986; van de Kaa 1987).

Основна ідея, що лежить в основі концепції другого демографічного переходу, була закладена в 1986 році. Ван де Каа (van de Kaa 1987) стверджує, що з середини 1970-х років Європа вступила на нову стадію в її демографічній історії. Він припускає, що демографічний перехід XIX сторіччя необхідно розглядати як перший перехід. «Несподівані», «заплутані» зміни в демографічній ситуації з середини 1960-х років відзначили початок другого демографічного переходу. До цього часу вже закінчився післявоєнний сплеск народжуваності і утвердилася довготривала тенденція до зниження народжуваності.

Серед дослідників немає ще єдиної думки про всі причини другого демографічного переходу, але переважає точка зору, що він є наслідком широкого розповсюдження індивідуалістически орієнтованої системи цінностей і відповідної зміни норм поведінки, в тому числі і демографічного. Відбувається значне збільшення ступеня свободи як у виборі індивідуальних цілей, так і засобів їх досягнення. Ван де Каа розглядає другий демографічний перехід як результат руху суспільної свідомості від консерватизму до прогресивності, при цьому прогресивність їм розуміється як толерантність і сприйнятливність до нових цінностей і моделям поведінки.

Він виділяє чотири основні риси цього переходу:

— перехід від «золотого століття» шлюбу до його заходу, тобто широке поширення юридично неоформлених форм спільного життя і альтернативних форм сім'ї.

— перехід від дітоцентриська моделі сім'ї до індивідуалістически орієнтованої «зрілої» парі партнерів з однією дитиною.

— перехід від превентивної контрацепції, призначеної для запобігання народжень ранніх дітей, до свідомого планування народження кожної дитини.

— перехід від уніфікованої моделі до плюралістичним моделям сім'ї.

Таким чином, демографічні зміни в шістдесятих роках - це результат зміни (який став вельми цілеспрямованим, індивідуалістичним) поведінки як чоловіків і жінок окремо, так і безпосередньо пар. В області шлюбності і

народжуваності доступність нових, високоефективних засобів контрацепції, часто супроводжувана збільшеними можливостями здійснення абортів і стерилізації, послужила таким собі каталізатором.

Експорт демократії - стійке словосполучення, яким деякі російські ЗМІ, публічні видання та дослідники називають ряд розглянутих ними як єдиний процес сталися в новітній історії або прогнозованих надалі смен політичного керівництва низки держав, здійснених при військовому втручанні НАТО або вуличних протестах населення і спричинили переорієнтацію внутрішньої політики даних держав на впровадження демократичних процедур і зовнішньої - на дружні відносини з західними країнами.

Позиціонується західними країнами як надання допомоги пригнобленим тиранією народам.

Ряд держав в Азії, Африці та Латинській Америці управляються диктаторами. Офіційно стверджується, що причиною проведення експорту демократії є те, що ряд західних країн, а також їх союзників (США, Ізраїль, Великобританія та ін.), Не можуть по морально-етичним причин терпіти диктаторів, і допомагають в їх поваленні. Росія в останні роки як правило не перешкоджала західним країнам у проведенні цих операцій.

Конспірологічні висловлюються припущення, що Захід проводить втручання в справи тих держав, де великі запаси нафти через вичерпання останньої. Такі погляди, висловлювалися, наприклад, російським публіцистом Паршева в книзі «Чому Америка наступає», в якій він передбачив вторгнення в Ірак. Також західні країни зацікавлені в поваленні політичних режимів, вороже налаштованих по відношенню до західних країн і до США зокрема.

Перенаселення - вид демографічної кризи, який характеризується ресурсним надлишком населення (нестача ресурсів для підтримки гігієнічних норм життя), обумовлений відсутністю у частини суспільства засобів існування. Перенаселення - відносна величина, що залежить від ресурсної бази території проживання даного населення, а також включає в себе оцінку розвитку отримання та відновлення джерел коштів для існування. Перенаселення є одним із можливих сценарієв соціального колапсу, який може призвести до глобальної катастрофи.

Світова продовольча проблема

Виділяють чотири групи чинників, які впливають на глобальну продовольчу проблему:

- природні умови й розміщення населення (загальна площа та структура сільськогосподарських угідь, сільськогосподарський потенціал, клімат, співвідношення між кількістю населення і масою продовольства тощо);
- світовий транспорт і зв'язок, котрі забезпечують широкий вихід продуктів харчування на зовнішній ринок;
- політична ситуація у світі (позиції політичних сил, наявність міждержавних співтовариств, об'єднань, використання поставок продовольства у політичних цілях);

- світова економіка і торгівля в їхній єдності (продовольство як складова торговельних потоків, роль балансових розрахунків, кліринг).

Протягом усієї історії державності проблема стабільного продовольчого забезпечення населення була однією з найважливіших, оскільки від неї залежить національна безпека.

Визначити єдину для всієї планети норму харчування важко, позаяк зони та регіони Землі об'єктивно розрізняються за витратами енергії, яка необхідна для підтримання життя людини.

Нормальному, збалансованому харчуванню відповідає диференційований за віком, видом діяльності людей і кліматичними умовами місця проживання раціон, який забезпечує організм необхідною кількістю енергії.

Литература:

1. Проблеми теорії і практики менеджменту : навч.-метод. посібник .-Тернопіль: Тернограф, 2009.-312 с.ъ
2. Паращевін М. Глобалізація і її вплив на особистість / М. Паращевін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. - №2. – С.65-68.
3. Сухарський В. С. Менеджмент (загальний з основами спеціального) : навч. посіб. / В. С. Сухарський ; [2-ге вид., доп., перероб.]. – Тернопіль : Астон, 2011. – 352 с.
4. Басовский Л. Е. Менеджмент : учеб. пособ. / Л. Е. Басовский. – М. : Инфра-М, 2010.– 216 с
5. Проблеми теорії і практики менеджменту : навч.-метод. посібник .-Тернопіль: Тернограф, 2009.-312 с.
6. Єрмошенко М. М. Менеджмент : навч. посіб. / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, О. А. Стороженко / Національна академія управління. – К. : НАУ, 2012. – 656 с.